
3.1.

Ekonomске reforme i ciljevi politike Centralne banke

Razvoj Crne Gore nameće potrebu ekonomskog oporavka koja se neminovno bazira na izgradnji novog ekonomskog sistema i institucija koje omogućavaju razvoj ekonomskih sloboda i tržišne privrede, čime se stvaraju uslovi za bolji kvalitet života.

Osnovna polazišta u izgradnji novog institucionalnog okvira su:

1. privatna svojina i sloboda tržišnog poslovanja,
2. otvorena (internacionalizovana) ekonomija i nacionalni tretman stranih ulaganja;
3. zaštita ekonomskih sloboda i prava;

Crna Gora je u izgradnji novog ekonomskog sistema uspostavila zakonsku infrastrukturu koja, iako u većem dijelu implementirana, još uvijek nije dovoljna za funkcionisanje tržišne privrede.

U finansijskom sistemu Crne Gore dominantno je učešće bankarskog sistema koji, iako u procesu reforme, predstavlja njegov najrazvijeniji dio. Uspostavljanjem Komisije za hartije od vrijednosti Republike Crne Gore i Centralne depozitarne agencije, kao osnovnih institucija, osnivanjem berzi i stvaranjem normativno-pravnih pretpostavki za rad drugih učesnika na tržištu kapitala, stvoreni su neophodni uslovi za funkcionisanje i razvoj tržišta kapitala. Radom na pripremi novih zakonskih rjesenja započete su i aktivnosti na reformi sistema osiguranja, uključujući i penzijsko osiguranje.

Uspostavljanje novog ekonomskog sistema je opredijelilo i ciljeve ekonomske politike Vlade Republike Crne Gore za 2001. godinu: oživljavanje privredne aktivnosti, umjerena inflacija, povećanje izvoza roba i usluga, dinamiziranje privatizacije, smanjenje nezaposlenosti, smanjenje učešća sive ekonomije u ukupnim ekonomskim aktivnostima, povećanje poreskih prihoda proširenjem poreske osnovice i smanjenjem poreskih stopa, kao i poboljšanje životnog standarda stanovništva.

Sve naprijed navedeno je uticalo i na politike Centralne banke i opredijelilo aktivnosti i ciljeve za 2001. godinu, koji su utvrđeni u Politici Centralne banke Crne Gore.

3.2. Bankarski Sektor u Crnoj Gori

3.2.1. Polazište

U svakoj zemlji, koja nastoji da otvori investicioni ciklus, razvoj kanala finansijskog tržišta i povećanje njihove granične efikasnosti predstavljaju jedan od neophodnih uslova. Dugoročne izvore finansiranja investitori mogu da pronađu samo ako su sigurni da bankarski sistem funkcioniše na osnovama koje pružaju zadovoljavajuću zaštitu njihovih interesa.

To je bio razlog da Centralna banka, kao prioritetan cilj postavi reformu bankarskog sistema i u 2001. godini, se suoči sa pionirskim poslom uspostavljanja bankarske kontrole i postavljanja temelja funkcionisanja bankarskog sektora na drugačijim - modernim osnovama.

Za pravilno razumjevanje napora koje je Centralna banka Crne Gore usmjerila na uspostavljanje efikasnog bankarskog sistema i vraćanje povjerenja u bankarski sektor, potrebno se podsjetiti na uzroke njegovog slabljenja.

Uzroci slabljenja bankarskog sektora su brojni i imaju duboku sistemsku i vremensku uzročnost. U privrednom i finansijskom sistemu koji je bio postavljen na drugačijim vlasničkim osnovama, neefikasnost u privređivanju i funkcionisanju tržišta, morala se odraziti na efikasnost i racionalnost bankarskog sektora i njegovu devastaciju kroz netržišni uticaj osnivača, koji su poticali iz takvog sistema.

Prema izvršenim analizama najpoznatiji faktori koji su uticali na slabljenje bankarskog sektora su: nestabilnost domaće valute i nekamatonosnost transakcijskog novca; nedostatak ili neprofitna utemeljenost strategija i politika bankarskog poslovanja, posebno kod kreditne aktivnosti; nedovoljna disperzija aktivnosti; nedovoljno vođenje računa o odnosu prinosa i rizika prilikom donošenja odluka o kreditnim plasmanima; visoka opšta privredna nelikvidnost i nizak stepen *rekreiranja* depozitnog potencijala; rast troškova iznad rasta naplaćenih prihoda; neprimjenjivanje međunarodnih standarda poslovanja, računovostava i revizije i sl.

U principu je uticaj navedenih faktora više koncentrisan i značajnije ispoljen

u banci koja se, po značaju privrednih subjekata-deponenata koje objedinjava i mreži poslova koje pokriva, smatrala većom.

Uz sve pobrojano, treba istaći i to da bankarska supervizija nije postojala ili je, još gore, svojim djelovanjem doprinosila destabilizaciji finansijskog sektora. Licenciranje piramidalnih banaka, selektivno kreditiranje banaka iz primarne emisije, davanje naloga kome se mogu odobravati krediti iz primarne emisije i drugih izvora, selektivnost u primjeni propisa prema bankama, kreiranje špekulativnih transakcija radi finansiranja obrtnog fonda, izostanak permanentne kontrole, imperfektnost u propisivanju i primjeni računovodstvenih procedura, povezanost sa rukovodećim strukturama u bankarskom sektoru i sl., nijesu odlike efikasne bankarske supervizije ali su karakteristične za superviziju koja je bila na ovim prostorima dovoljno dugo da dodatno doprinese pogoršanju stanja u bankarskom sistemu i urušavanju povjerenja deponenata do nivoa potpunog nepovjerenja u bankarski sektor.

S toga je, za reformu bankarskog sektora, trebalo postaviti temelje funkcionisanja finansijskog sistema na drugačijim osnovama, što je urađeno uspostavljanjem novog normativno-institucionalnog okvira: donijeti su novi zakoni i na osnovu njih podzakonska regulativa; osnovana je i uspostavljena Centralna banka Crne Gore, kao samostalna, regulatorna institucija i uvedena konvertibilna valuta kao sredstvo plaćanja.

3.2.2. Supervizija banaka

3.2.2.1. Osnovni principi supervizije banaka

Centralna banka je u skladu sa zakonom, radi ostvarivanja svoje funkcije supervizije banaka primjenjivala opšteprihvaćene principe i međunarodne standarde. Ovakvo, na zakonu zasnovano opredjeljenje, pretpostavlja usvajanje i primjenu principa koji su dati u preporukama međunarodnih finansijskih organizacija, a posebno u okvirima koji su dati u Bazelskim "Osnovnim principima efektivne bankarske supervizije" sa metodologijom ostvarivanja, drugim bazelskim aktima i sporazumima, direktivama Evropske Unije, dokumentima MMF i Svjetske banke, te teorijskim i praktičnim postulatima savremene bankarske prakse.

3.2.2.2 Supervizorska funkcija Centralne banke i ostvareni rezultati

Centralna banka je u 2001. godini kroz supervizorsku funkciju, u cilju reforme bankarskog sistema, sinhronizovano djelovala kroz slijedeće aktivnosti:

-
- a) promjena institucionalnog okvira;
 - b) kontrola bankarskog sektora;
 - c) usklađivanje bankarskog poslovanja sa novim institucionalnim okvirom i licenciranje;
 - d) sprovođenje mjera prema nesolidnim bankama;
 - e) razvijanje komunikacije sa bankarskim sektorom;
 - f) implementacija međunarodnih računovodstvenih i revizorskih standarda.

a) Promjena institucionalnog okvira

Centralna banka je kroz ostvarivanje regulatorne funkcije a u cilju uspostavljanja zdravog bankarskog sistema i finansijske stabilnosti na makro nivou pripremila Nacrt zakon o stečaju i likvidaciji banaka²⁾ i Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o bankama³⁾ i donijela 15 podzakonskih akata, koji su usklađeni sa prihvaćenim međunarodnim standardima.

2) Zakon je stupio na snagu u oktobru 2001. godine

3) Predlog zakona je u proceduri donošenja

b) Kontrola bankarskog sektora

Centralna banka vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka i finansijskih institucija i ovlašćena je da, radi otklanjanja utvrđenih nepravilnosti izdaje naloge za njihovo otklanjanje ili po potrebi primjenjuje druge mjere utvrđene zakonom.

Centralna banka obavlja kontrolu boniteta i zakonitost poslovanja banaka:

- praćenjem izvještaja, informacija i podataka koje banke dostavljaju Centralnoj banci (off-site kontrola);
- neposrednim pregledom poslovnih knjiga, knjigovodstvene i druge dokumentacije u bankama (on-site kontrola);
- analizom prikupljenih informacija, rangiranjem pokazatelja poslovanja i poređenjem sa propisanim limitima, ranijim podacima i prihvaćenim međunarodnim standardima.

Posrednu – off-site kontrolu banaka Centralna banka vrši permanentnim praćenjem izvještaja, informacija i drugih podataka koje banke dostavljaju, bilo u skladu sa posebnim propisom bilo na zahtjev Centralne banke. Kroz nadzor na osnovu izvještaja, Centralna banka može blagovremeno identifikovati potencijalne probleme, čime se obezbjeđuje rano otkrivanje i hitna korektivna

akcija prije nego što problemi postanu ozbiljniji. U 2001. godini u Centralnoj banci je urađeno preko 30 off-site kontrola, analizom izvještaja o poslovanju banaka.

Neposrednu – on-site kontrolu Centralna banka vrši neposrednim pregledom poslovnih knjiga i druge dokumentacije u banci. Neposredna – on-site kontrola, kroz pregled poslovnih knjiga i druge dokumentacije u banci, obezbjeđuje supervizorima instrumente za provjeru ili procjenu:

- zakonitosti poslovanja banke;
- tačnosti izvještaja koje su banke dostavile;
- stanja u banci kroz kontrolu cjelokupnog poslovanja;
- adekvatnosti sistema upravljanja rizikom i procedura interne kontrole;
- kvaliteta portfolija kredita i odgovarajućih rezervi za kreditne gubitke;
- sposobnosti uprave i rukovodstva banke;
- adekvatnosti računovodstva, i
- drugih pitanja koja se, kroz izvještaje ili prethodne kontrole, identifikuju kao problem;

Centralna banka je u 2001. godini sprovela 15 on-site kontrola banaka i 5 ciljnih kontrola, u kojima su supervizori uočene nedostatke u poslovanju banaka konstatovali kroz zapisnike i putem sporazuma o otklanjanju nepravilnosti u poslovanju usmjeravali banke ka poslovanju na zdravim osnovama.

U obavljanju on-site i off-site kontrole Centralna banka je usvojila i primjenjivala međunarodno prihvaćenu CAMELS⁴⁾ metodologiju, i na bazi istog metodološkog pristupa permanentno vršila i rangiranje banaka.

4) CAMELS: C-kapital, A-aktiva, M-menadžment, E-prihodovnost, L-likvidnost, S-osjetljivost na rizike

c) Usklađivanje bankarskog poslovanja sa novim institucionalnim okvirom i licenciranje

Centralna banka Crne Gore je u skladu sa zakonskim ovlaštenjima bliže propisala postupak i način izdavanja dozvole za rad banke, kroz podnošenje potrebne dokumentacije za procjenu ispunjenosti propisanih uslova za osnivanje i rad banka.

Centralna banka je tokom perioda usaglašavanja banaka sa novom regulativom usmjerila svoje aktivnosti na:

-
- on-site i off-site kontrole,
 - analizu dokumentacije koju su banke podnosile kao dokaz o usaglašenosti poslovanja, organizacije i akata i s tim u vezi je ukazivano na eventualne propuste u izradi akata,
 - analizi prezentiranih revizorskih izvještaja,
 - održavanju radnih sastanaka sa rukovodstvom banaka,
 - izradi sopstvenih studija i analiza

U oktobru 2001. godine Centralna banka je, nakon što je utvrdila da su ispunjeni zakonski uslovi i propisani standardi, izdala odobrenje za dalji rad: Crnogorskoj komercijalnoj banci-ad Podgorica, Euromarket banci-ad Podgorica, Hipotekarnoj banci-ad Podgorica, Podgoričkoj banci-ad Podgorica, a u decembru 2001. godine i Ekos banci- ad Podgorica.

Ciljne kontrole kod Nikšićke i Pljevaljske banke su sprovedene radi ispitivanja kvaliteta dokapitalizacije tih banaka i uz određene korekcije u poslovanju, banke su ispunile uslov za dobijanje odobrenja za dalji rad u 2002. godini.

U postupku usklađivanja sa zakonom, crnogorske banke su se, kroz nove emisije akcija, dokapitalizovale za 21.600.000 DEM. Realan indikator povećanja finansijske snage bankarskog sektora je nivo rizičnog kapitala banaka koji je sa 79.500.000 DEM na 30.06.2001. godine dostigao nivo od 91.200.000 DEM. U ove pokazatelje nijesu uključeni podaci koji se odnose na Montenegrobanku-ad Podgorica, koja je tokom 2001. godini bila u režimu privremene uprave, niti podaci koji se odnose na Jugobanku-ad Podgorica i Banku za razvoj Crne Gore-ad Podgorica, jer su kao nesolidne banke bile pod posebnom pažnjom Centralne banke, radi preduzimanja adekvatnih mjera.

U 2001. godini Centralnoj banci su dostavljeni zahtjevi za izdavanje dozvole za rad novim bankama -Atlasmont banka ad Podgorica i Opportunity banka ad Podgorica.

d) Sprovođenje mjera prema nesolidnim bankama

Centralna banka je zakonom ovlašćena da preduzima mjere prema nesolidnim bankama, odnosno bankama koje su klasifikovane u kategoriju banaka koje treba posebno pratiti ili banaka u krizi. Zakonom, na osnovu njega donijetom podzakonskom regulativom i međunarodno prihvaćenom metodologijom objektivizirani su kriterijumi za klasifikovanje nesolidnih banaka.

Centralna banka je 09.04.2001. godine uvela privremenu upravu nad Montenegrobankom ad Podgorica, kao rezultat kontrole koja je izvršena u decembru 2000. godine, i kojom je utvrđeno nezadovoljavajuće stanje po svim segmentima poslovanja ove banke.

Uvođenje privremene uprave nad Montenegrobankom-ad Podgorica, u aprilu 2001. godine, je bila neophodna mjera radi:

- zaustavljanja negativnih trendova u njenom poslovanju,
- poboljšanja visoke nelikvidnosti,
- detaljne analize finansijskog položaja i perspektiva.

Uvođenjem privremene uprave Centralna banka je: naložila da se sprovedu slijedeće mjere i aktivnosti:

1. naložila izradu izvještaja koji realno prezentira finansijsku i tržišnu poziciju banke sa prijedlogom rješenja;
2. zabranila isplate deponentima, radi sprečavanja preferencijalnog tretmana;
3. zabranila odobravanja kredita i drugih oblika rizičnog plasiranja sredstava banke;
4. naložila preduzimanje aktivnosti i mjera na naplati potraživanja i povećanju likvidnosti banke;
5. naložila preduzimanje mjera na smanjivanju troškova, optimizaciji organizacionih i kadrovskih resursa banke;
6. naložila da se izvrši realna klasifikacija i procjena bilansnih pozicija i njihovo iščišćavanje do nivoa usklađenosti sa IAS;
7. naložila da se izvrši istraživanje tržišnih mogućnosti za dokapitalizaciju ili prodaju banke.

Tokom privremene uprave urađeno je više studija da bi na kraju analize rezultirale izradom Plana reorganizacije.

Plan reorganizacije Montenegrobanke je, na inicijativu Vlade Republike Crne Gore, usvojen u decembru 2001. godine.

Plan je predvidio obimne aktivnosti na reorganizaciji Banke koncipirane u četiri faze i zasnovane na projekcijama položaja Banke, do kraja mandata privremene uprave, po principima scenario analize.

Uspješna realizacija Plana reorganizacije treba da omogući nastavak poslovanja Montenegrobanke ad Podgorica i uključivanje međunarodnog povjereništva, radi njene privatizacije od strane strateškog investitora.

Prema svim bankama u postupku usklađivanja poslovanja sa zakonskim propisima i novim standardima su permanentno preduzimane adekvatne mjere preko utvrđivanja stanja, signaliziranja pravaca u postupku usaglašavanja kao i praćenja tog procesa.

e) Razvijanje komunikacije sa bankarskim sektorom

U cilju kvalitetnog izvršavanja i unapređenja kontrolne funkcije, Centralna banka je sa bankama uspostavila kontakte, kako sa rukovodstvom banaka, tako i sa: komitetima za nadzor, internim revizorom, te nezavisnim spoljnim revizorima koje su banke imenovale. Pored toga, Centralna banka saraduje sa Udruženjem banaka i drugim domaćim i stranim institucijama vezanim za finansijsko tržište.

U postupku usklađivanja poslovanja, organizacije i akata sa menadžmentom i upravnim odborom banaka održano je preko četrdeset radnih sastanaka. Komunikacija sa bankama je najznačajniji kvalitet dobila uspostavljanjem novog sistema izvještavanja Centralne banke od strane banaka i organizovanjem seminara za zaposlene u bankama radi lakše primjene nove normative.

f) Implementacija međunarodnih računovodstvenih i revizorskih standarda

Sa praktičnom primjenom međunarodnih bankarskih standarda, Centralna banka je počela 30.06.2001. godine. Od tada se prave off-site izvještaji na osnovu dokumentacije koju banke dostavljaju Centralnoj banci.

U domenu implementacije međunarodnih računovodstvenih standarda Savjet Centralne banke Crne Gore na sjednici održanoj 27.12.2001. godine donio je Odluku o kontnom okviru za banke prema kojem će banke iskazivati stanje i promjene imovine, kapitala i obaveza, rashode i prihode i utvrđuju rezultate poslovanja.

3.2.3. Struktura bankarskog sektora u Crnoj Gori

Bankarski sistem Crne Gore u 2001. godini čine 11 banaka, od kojih su do

31.12.2001 godine 5 banaka dobile odobrenje za dalji rad od strane Centralne banke shodno važećim zakonskim propisima (Crnogorska komercijalna banka, Ekos banka, Euromarket banka, Hipotekarna banka, Podgorička banka,) 5 banaka se nalazi u postupku usaglašavanja poslovanja sa zakonom (Nikšićka banka, Pljevaljska banka, Beranska banka, Jugobanka, Banka za razvoj RCG), dok je u Montenegro banci uvedena privremena uprava 09.04.2001. godine.

Bilansna suma crnogorskih banaka na 31.12.2001. godine bez Montenegro-banke⁵⁾ je iznosila 718.053.000 DEM⁶⁾, od čega 4 najveće banke čine 82% ukupnog finansijskog potencijala. Ukupni kapital banaka na 31.12.2001. godine iznosi 106.000.000 DEM u čijoj strukturi Hipotekarna i Podgorička banka učestvuju sa 49%.

S obzirom na relativno nepovoljna kretanja u crnogorskoj privredi i okruženju, nije realno očekivati brz i lak oporavak bankarskog sistema u cjelini, te njegovo preoblikovanje u moderan bankarski sistem. Nakon rješavanja aktuelnih kriznih situacija težište je na dugoročnijim rješenjima, kao što je restrukturiranje bankarskog sistema, dokapitalizacija - prije svega privlačenjem strateških investitora, koja treba da prate primjenu savremene tehnologije i podizanje kvaliteta poslovanja.

U 2001. godini u Crnoj Gori je poslovalo i 7 filijala banaka čije je sjedište u Srbiji, od kojih su tri prestale sa radom⁷⁾. Na 31.12.2001. godine likvidna aktiva kod preostalih filijala je iznosila 15.693.000 DEM, dok je kratkoročna pasiva iznosila 21.667.000 DEM, te je učešće novčanih sredstava u kratkoročnim izvorima sredstava 72% što zadovoljava minimalne standarde likvidnosti. Prihodi koje su ostvarile filijale u 2001. godini iznose 8.123.000 DEM, dok su rashodi poslovanja iznosili 7.236.000 DEM.

a) Vlasnička struktura banaka

U vlasničkoj strukturi crnogorskih banaka na dan 31.12.2001. godine, država je učestvovala sa 43% vlasništva u kapitalu, pravna i fizička lica sa 41%, dok su strana lica vlasnici 16% ukupnog kapitala. Euromarket banka je jedina banka sa 100% stranim kapitalom. Učešće državnog kapitala kod Banke za razvoj je 100%, što je sa 5 banaka, u kojima je država većinski vlasnik, ukupno 6 banaka sa dominantnim učešćem države u kapitalu. Kod Hipotekarne i Ekos banke učešće pravnih i fizičkih lica u kapitalu je preko 90%. Pregled strukture vlasništva akcijskog kapitala banaka na 31.12.2001. godine prikazan je u tabeli 1 priloga 2.

5) Montenegro banka nije uključena u preglede agregatnih podataka i strukture bankarskog sektora jer se planiraju značajne izmjene u dijelu njenog bilansa izmještanjem predsankcionih inodugova i stare devizne štednje kao i moguće promjene kroz pregovore sa Pariskim klubom povjerilaca.

6) Podaci će tokom 2002. godine do • ivjeti značajne promjene zbog planiranog sprovođenja mjera prema drugim bankama.

7) Filijale Jugobanke u Kotoru i Herceg Novom i filijala Investbanke u Podgorica su prestale sa radom jer je nad njihovim maticnim bankama, početkom 2002. godine uveden stečaj.

Aktiva banaka čiji je kapital u većinskom državnom vlasništvu u Crnoj Gori iznosi 445.892.000 DEM, što čini 62% ukupne aktive svih banaka.

3.2.4. Poslovanje banaka u 2001. godini

8) Tabela 3 prilog 3

9) Svi komparativni podaci su dati za period 30.06-31.12.2001. godine, s obzirom da je od 30.06.2001. godine CBCG počela da dobija izvještaje od banaka po novom sistemu.

Ukupna aktiva banaka⁸⁾ na 31.12.2001. godine iznosila je 718.053.000 DEM, što je u poređenju sa stanjem na 30.06.2001. godine⁹⁾ koje iznosi

711.844.000 DEM veće za 6.200.000 DEM, odnosno predstavlja rast od 0,87%.

Neznatan rast aktive je prvenstveno rezultat primjene nove regulative u izvještavanju, koja korespondira sa međunarodnim računovodstvenim standardima. Shodno tome, pojedine stavke aktive se umanjuju za rezerve za potencijalne gubitke u poslovanju, pa čine odbitnu stavku od ukupne aktive. Rezerve za potencijalne gubitke su se sa 8.168.000 DEM na 30.06.2001. godine povećale na 16.502.000 DEM što predstavlja rast od 102%.

Tržišno učešće četiri najveće banke sa ukupnom bilansnom sumom od 591.956.000 DEM na 31.12.2002. godine, iznosi 82% i nije se promijenilo u odnosu na uporedni period.

a) Bilans stanja banaka u Crnoj Gori

U strukturi aktive najveću stavku čine krediti u iznosu 242.439.000 DEM ili 33,76% ukupne aktive. Iznos kredita u odnosu na uporedni period predstavlja pad za 1,4%, na agregatnom nivou. Na pad kreditne aktivnosti uticalo je loše poslovanje kod nekoliko banaka koje u posmatranom periodu nisu odobravale nove plasmane, a rezerve kod tih banaka (koje su banke bile dužne da izdvoje za zaštitu od potencijalnih gubitaka) su se povećavale. Kada bi se isključio uticaj na ukupnu kreditnu aktivnost tih banaka, evidentna je ekspanzivna kreditna aktivnost ostalih banaka.

Najveći rast u strukturi aktive u odnosu na posmatrani period bilježe hartije od vrijednosti koje se drže do dospjeća (511,4%), zatim hartije od vrijednosti namijenjene prodaji koje su porasle za 289,7%. Najveći pad u ovom periodu bilježe plasmani drugim bankama(-64,7%), zatim investicije u nekonsolidovana povezana preduzeća (-25,53%).

U stavci ostala aktiva u agregatnom bilansu 171.344.000 DEM ili 75% se odnosi na potraživanja od SRJ po osnovu stare devizne štednje. U 2002. godini planira

se donošenje zakona koji će regulisati ovu oblast tako da će država preuzeti na sebe obavezu po tom osnovu, a banke isčistiti svoje bilanse koji će realnije prikazivati poslovnu aktivnost i ostvarene rezultate poslovanja banaka.

Učešće kredita u ukupnoj aktivi banaka u Crnoj Gori iznosi 34%. U poređenju sa zemljama jugoistočne Evrope taj procenat se kreće od 50-74%. Taj procenat se kod ovih zemalja iz godine u godinu smanjuje izuzev kod banaka u Sloveniji, gdje kreditna aktivnost čini sve značajniju stavku u aktivi banaka.

U strukturi pasive, na ukupne obaveze banaka se odnosi 85,18%, dok kapital banaka čini 14,82%. U ukupnim obavezama banaka 40,36 % čine depoziti, koji bilježe neznatan rast od 0,92% za posmatrani period.

Najveći nominalni rast u pasivi (u procentima) se odnosi na uzete pozajmice od drugih banaka. Ostale obaveze, koje čine 29,26% ukupne pasive, se smanjuju u polugodišnjem periodu za 4,36%. Kapital banaka u posmatranom periodu se povećao nominalno za 2.838.000 DEM, odnosno bilježi rast od 2,74%.

U poziciji ostala pasiva u agregatnom bilansu stanja, u iznosu od 210.072.000 DEM, 84% se odnosi na obaveze banaka po deponovanoj deviznoj štednji.

Pozicija ostali kapital u pasivi agregatnog bilansa stanja je negativna iz razloga što su tri banke iskazale gubitak u poslovanju tekućeg perioda.

Procjena kvaliteta aktive najznačajniji je element procjene stabilnosti poslovanja banke i bitno utiče na poslovni rezultat banke. Odnos nekvalitetnih kredita (substandardni, sumnjivi i krediti koji predstavljaju gubitak) i ukupnih kredita iznosi 7,58%. Odnos nekvalitetnih kredita i kapitala uvećanog za rezerve za kreditne gubitke iznosi 15%. Odnos nekvalitetne aktive (bez ino dugova i stare devizne štednje na koju se ne izdvajaju rezerve za kreditne gubitke) i ukupne aktive iznosi 4%.

Ino krediti Jugobanke u iznosu od 77.712.000 DEM čine 32% kreditnih potraživanja u agregatnom bilansu banaka.

Stara devizna štednja kod 5 banaka u ukupnom iznosu od 171.344.000 DEM sadržana je u ostaloj aktivi i čini 75% njenog iznosa. Bilansna suma banaka bez ino kredita i stare devizne štednje (s obzirom da se planira zakonsko regulisanje njihov tretman u smislu izmještanja iz bilansa u 2002. godini na 31.12.2001. godine) iznosi 468.997.000 DEM. Agregatni bilans stanja banaka koji ne sadrži ino dugove i staru deviznu štednju dat je u tabeli 4 u prilogu 3.

b) Struktura kredita, potraživanja po poslovnima lizinga i dospjela potraživanja

Dugoročni krediti u kreditnom portfoliju banaka na 30.06.2001. godine čine 55% ukupnih kredita (sa ino kreditima Jugobanke), dok su kratkoročni krediti zastupljeni sa 44%. U strukturi dugoročnih kredita 69% se odnosi na kredite javnim preduzećima, dok kod kratkoročnih kredita 67% čine krediti privatnim preduzećima. Krediti javnim i privatnim preduzećima čine 79% svih kredita, krediti Vladi RCG 15%, krediti stanovništvu 1%, dok su krediti neprofitnim organizacijama, bankarskim institucijama, nebankarskim finansijskim institucijama i ostali krediti zastupljeni sa 5% u ukupnom kreditnom portfoliju (tabela 5 i 6, prilog 3).

Kreditna aktivnost u polugodišnjem periodu bilježi blagi pad. Učešće dugoročnih kredita, u ukupnim kreditima, se smanjilo na 52%, odnosno u poređenju sa nominalnim iznosom na 30.06.2001. godine, njihov iznos se smanjio za 5%. Kratkoročni krediti su za posmatrani period u porastu za 5%. U strukturi dugoročnih kredita i dalje najveću zastupljenost čine krediti javnim preduzećima sa 72%, dok kod kratkoročnih kredita, krediti privatnim preduzećima čine 64% potraživanja do godine dana.

Najveći rast u polugodišnjem periodu od 296% bilježe krediti stanovništvu koji čine svega 5% svih kredita na 31.12.2001. godine.

Što se tiče koncentracije kredita po djelatnostima (granama), krediti odobreni za transport, skladištenje, ptt i komunikacije čine 27% ukupno odobrenih kredita na 30.06.2001. godine i taj postotak se zadržao i na 31.12.2001. godine. Krediti odobreni za trgovinsku djelatnost se povećavaju u odnosu na posmatrani period i bilježe procenat učešća od 13% na 30.06.2001. godine, dok je na 31.12.2001. godine njihovo učešće u ukupnim kreditima 22%. Po visini iskorišćenih kredita na 31.12.2001. godine slijedi oblast rudarstva sa 12% kreditne zastupljenosti, zatim administrativne djelatnosti i druge javne usluge sa 8%, te oblast finansija sa 6% učešća, koja bilježi pad učešća u ukupnim kreditima u odnosu na 30.06.2001. godine, kada je njihov udio iznosio 12% kreditne zastupljenosti.

c) Struktura depozita kod banaka

Ukupni depoziti kod banaka na 30.06.2001. godine iznose 287.193.000 DEM. U pogledu ročnosti 66% čine depoziti po viđenju, 17% depoziti do 3 mjeseca, 10% depoziti do godinu dana, dok dugoročni depoziti čine 7% ukupnih depozita.

Depoziti kod banaka u Crnoj Gori na 31.12.2001. godine potiču većim dijelom (62%) od privatnih preduzeća i društava, 11 % od javnih preduzeća, 10% od vladinih institucija, dok je iz ostalih izvora 17% svih depozita.

Ukupni depoziti za period od pola godine su u porastu i na 31.12.2001. godine iznose 289.824.000 DEM. Depoziti po viđenju su i dalje najbrojniji i čine 71% ukupnih depozita. Depoziti od privatnih preduzeća i društava čine 55% svih depozita i njihovo učešće se smanjilo u odnosu na polugodišnji period. Na depozite vladinih institucija se odnosi 16% ukupnih depozita i oni bilježe rast u odnosu na uporedni period, dok 8% čine depoziti od javnih preduzeća čiji iznos je manji u odnosu na 30.06.2001. godine (grafikon 1 i 2 prilog 3).

Krajem 2001. došlo do rasta štednje građana. Ova pojava, u uslovima reforme bankarskog sistema, nagovještava da će kvalitet bankarskih usluga, kao i prisustvo renomiranih osnivača u bankama, uticati na postepeno vraćanje povjerenja privrede i građana u bankarski sistem u Republici.

Opis	31.12.2000.	31.12.2001.
1. Štednja po viđenju	3,980	6,878
2. Oročena do godinu dana	838	3,046
3. Oročena preko godinu dana	4	1,075
4. UKUPNO (1-3)	4,822	10,999

Tabela 1

**Štednja stanovništva
(u hiljadama DEM)**

d) Kamatne stope

Banke u Crnoj Gori formiraju kamatne stope slobodno, u skladu sa ponudom i tražnjom novca, te je njihova visina različita po bankama i po periodima. U 2001.godini aktivne kamatne stope na kratkoročne kredite neznatno su smanjene u odnosu na kraj 2000., i kretale su se od 0,5% do 3,0% na mjesečnom nivou. Istovremeno su kamatne stope na dugoročne kredite najvećim dijelom ostale na nivou decembra prethodne godine, i kretale su se od 0,33% do 3,0%, na mjesečnom nivou.

Pasivne kamatne stope na depozite po viđenju ostale su na nivou decembra 2000.godine (0,12% - stanovništvo i 0,25% - preduzeća). Na depozite sa dogovorenim rokom plaćanja kamatne stope su povećane u odnosu na decembar 2000.godine, i kretale su se od 0,25% do 0,69%.

e) Agregatni bilans uspjeha bankarskog sektora

Ostvareni finansijski rezultat banaka u Crnoj Gori, prema podacima iz Bilansa uspjeha, je negativan ne samo zbog objektivnih, naslijeđenih problema, već i zbog subjektivnih slabosti (tabela 7, prilog 3).

U 2001. god. na nivou poslovnih banaka iskazan je gubitak od 2.369.000 DEM, koji proizilazi iz negativnog finansijskog poslovanja tri banke, čiji gubitak iznosi 8.939.000 DEM i to: Jugobanke Podgorica u iznosu 7.029.000 DEM, Nikšičke banke u iznosu 1.718.000 DEM i Banke za razvoj Crne Gore od 192.000 DEM. Ostalih sedam banaka su ostvarile dobit od 6.570.000 DEM.

Bruto kamatni prihodi na nivou bankarskog sistema iznosili su 22.686.000 DEM i povećani su za 12.376.000 DEM ili 120,0% u odnosu na 30.06.2001 god.

Kamatni rashodi su iznosili 8.490.000 DEM i u poređenju sa 30.06 2001 god. kada su iznosili 3.767.000 DEM i predstavljaju povećanje za 4.723.000 DEM ili 125,6%.

Neto prihod od kamata iznosio je 14.196.000 DEM ili 63,0% od bruto kamatnog prihoda.

Troškovi za kreditne gubitke na dan 31.12.2001 god. iznosili su 16.006.000 DEM i veći su za 8.675.000 DEM ili 118,3% u odnosu na dan 30.06.2001.god. Enormno povećanje troškova za kreditne gubitke u drugoj polovini 2001.god. uslijedilo je nakon izvršene supervizije banaka od strane Centralne banke Crne Gore i postupanja banaka u skladu sa naloženim mjerama o visini rezervi za potencijalne kreditne gubitke prema klasifikaciji aktive i vanbilansnih rizičnih stavki.

Odnos troškova za kreditne gubitke sa prosječnom aktivom iznosi 4,66%. Ukupan neto prihod od kamata i naknada 31.12.2001.god. iznosio je 25.973.000 DEM, što u odnosu na uporedni period predstavlja povećanje za 14.010.000 DEM ili 117,0%.

Operativni troškovi iznosili su 23.123.000 DEM i povećani su za 14.608.000 DEM ili 172,0% u odnosu na 30.06.2001.god. Odnos operativnih troškova i prosječne aktive je 6,42%. Posmatrano po bankama, ovi troškovi su visoki kod dvije banke, kod pet banaka su blago uvećani, dok su kod tri banke relativno dobro kontrolisani.

Veliki rast vanrednih prihoda proizilazi iz činjenice da su dvije banke, u skladu sa tada važećim Zakonom o računovodstvu, prenijele rezerve iz kapitala i povećane naplate potraživanja po sumnjivim i spornim kreditima (što je rezultat pooštrenih kontrola i veće aktivnosti banaka na tom polju) na vanredne prihode.

Prema zbirnom bilansu uspjeha banaka, povraćaj na prosječnu aktivu je 0,68%,

dok je povraćaj na prosječni kapital – 4,44 %, zbog iskazanog gubitka. Međutim, ako bi se iz agregatnog bilansa izuzeli tri banke, koje su poslovale sa gubitkom, povraćaj na prosječnu aktivu za banke koje su ostvarile dobit bio bi 1,57 %, dok bi povraćaj na kapital iznosio 7,37%.

Iz prikazanih podataka (tabela 8, prilog 3) može se zaključiti sljedeće:

- Povraćaj na prosječnu aktivu (ROA) kao primarni pokazatelj profitabilnosti banaka u RCG je negativan. Na to su najviše uticali (a) rast troškova za kreditne gubitke i (b) rast operativnih troškova.
- Povraćaj na kapital je, takođe, negativan, što svakako nije dobro za banke, jer je ovaj pokazatelj ključni faktor za privlačenje novog kapitala, posebno stranih investitora. Imajući u vidu nove minimalne standarde kapitala, kod nekih banaka su nova ulaganja u kapital neophodna, ukoliko žele da nastave poslovanje. Povećanje kapitala iz vlastitih izvora (ostvarenog profita) je ostvarljivo samo kod nekoliko banaka.

Broj zaposlenih u crnogorskim bankama na 31.12.2001.godine je iznosio 751. U bankama sa većinskim učešćem države u kapitalu zaposleno je 600 radnika, odnosno 80% od ukupnog broja radnika. Uključujući i Montenegro-banku ukupan broj radnika zaposlenih u bankarskom sektoru je iznosio 1170 (grafikon 3 prilog 3).

3.3. Platni promet

3.3.1. Redovne aktivnosti

Na šalterima Centralne banke Crne Gore, kroz redovne aktivnosti u obavljanju poslova platnog prometa, obrađeno je 2.039.907 gotovinskih transakcija i 5.644.766 bezgotovinskih naloga učesnika u platnom prometu. Pored toga, na šalterima je obrađeno 1.835.793 gotovinskih naloga primljenih od fizičkih lica preko jedinica Pošta Crne Gore. Otvoreno je 4.041 računa pravnih lica, koji se vode kroz jedinstveni registar računa nosioca i učesnika u platnom prometu.

Centralna banka je, u obavljanju ovih poslova u 2001. godini, registrovala 5.732 nelikvidna pravna lica u Republici sa 91.780 zaposlenih radnika i 85.521.000 DEM ukupno neizmirenih obaveza, od čega je u privredi 5.315 pravnih lica sa 66.676 zaposlenih i 85.143.000 DEM neizvršenih obaveza.

Takođe, registrovano je 2.671 pravno lice koja su neprekidno nelikvidna, sa 27.813 zaposlenih i ukupnim dugom od 85.020.000 DEM.

Privrednom sudu su podnesene prijave za pokretanje stečajnog postupka nad 2.355 pravnih lica sa 13.916 zaposlenih, čije ukupne neizvršene obaveze iznose 70.193.000 DEM. Stečajni postupak pokrenut je nad 2.280 pravnih lica iz oblasti privrede, sa 13.859 zaposlenih i 70.048.000 DEM neizvršenih obaveza, dok se ostatak odnosi na pravna lica iz oblasti tzv. društvenih djelatnosti.

Centralna banka je obradila, kontrolisala i informisala javnost o ostvarenim finansijskim rezultatima poslovanja po polugodišnjim računima (I-VI 2001. godine) i to za 6.485 pravnih lica, preduzeća i zadruga; 1.564 drugih pravnih lica; 5 organizacija za osiguranje imovine i lica i 11 banaka. Takođe, u 2001. god., Centralna banka je obradila, kontrolisala i informisala javnost o ostvarenim finansijskim rezultatima poslovanja za 7.007 preduzeća i zadruga; 1.940 drugih pravnih lica (fondova, organa, ustanova i dr.); 5 organizacija iz oblasti osiguranja imovine i lica i 11 banaka u Republici.

U 2001. godini, mjesečno su praćeni svi finansijski i novčani tokovi privrednih subjekata u Republici. Pri tome, Centralna banka je koristila podatke o novčanim tokovima (primanja i izdavanja) na svim poslovnim računima: privrede, društvenih djelatnosti, banaka, organizacija za osiguranje, Zavoda za zapošljavanje, Fonda za zdravstvo, Fonda PIO, budžeta i organa uprave. Takođe, redovno je, mjesečno, kontrolisala i pratila isplaćene neto zarade u privredi, vanprivredi, bankama, organizacijama za osiguranje, fondovima i budžetu.

U obavljanju poslova platnog prometa Centralna banka je pratila podatke o raspodjeli javnih prihoda u 2001. godini: bruto naplata i raspored prihoda po nosiocima. Bruto naplatu je pratila preko analitike dva segmenta: prihoda budžeta (porezi, takse, carine i dr.) i prihoda organizacija socijalnog osiguranja (doprinosi za zdravstvo, nezaposlene i penzioni Fond). Takođe je pratila raspored prihoda po dvije grupe nosioca: prihode organizacija socijalnog osiguranja (fondovi: zdravstva, PIO, zapošljavanja i dr.) i budžetski prihodi.

U realizaciji Plana konverzije DEM u EURO, Centralna banka je obavila sve pripreme, kako bi se konverzija odvijala nesmetano, uključujući prilagođavanje softverskih rješenja, sačinjavanje instrukcija za zaposlene koji obavljaju poslove platnog prometa, te neophodne kontakte sa bankama radi usaglašavanja operativnih procedura u toku konverzije.

U saradnji sa Ministarstvom finansija, Centralna banka je obavila sve pripreme za otvaranje Glavnog državnog računa Budžeta i izvršila sve pripreme oko zatvaranja ranijih računa Budžeta Republike Crne Gore.

3.3.2. Logistička podrška procesu MVP

Centralna banka obavljala poslove u svim fazama u procesa Masovne vaučerske privatizacije. U I fazi, koja je trajala od 17.4.-16.6.2001. godine, učestvovala je u formiranju Inicijalnog spiska građana koji imaju pravo na vaučere i na osnovu njega štampala naloge za prenos vaučera. U II fazi (18.6.-18.10.2001.g.) izvršila je provjeru i prenos vaučera na članove porodica i privatizacione fondove, čije je račune i otvorila. Nakon završene II faze, izvršila je konačnu obradu prenosa vaučer poena na privatizacione fondove čime je stvorila uslove da Savjet za privatizaciju eliminiše one fondove, koji nijesu ispunili cenzus. U III fazi - aukcije, (5.11.-8.12.2001. godine,) izvršena je obrada naloga, kojim su građani (direktno) i privatizacioni fondovi, zamijenili vaučere za akcije preduzeća. U IV fazi izvršen je preliminarni obračun rezultata aukcije i otpočelo se sa dizajniranjem, štampanjem i pakovanjem informacija o rezultatima masovne vaučerske privatizacije za sve vlasnike akcija.

U programu MVP je učestvovalo 211 preduzeća sa procijenjenom vrijednošću ukupnog kapitala od 7.841.050.000 DEM, od čega je za proces masovne vaučerske privatizacije opredijeljen dio od 2.361.868.631 DEM.

Na početku procesa MVP, dodijeljeno je 436.880 vaučera, nominalne vrijednosti 5.000 poena. Vaučer poene je upotrijebilo 391.113 građana. Građani su 29,05% ukupne nominalne vrijednosti vaučer poena uložili direktno u preduzeća, a posredstvom privatizacionih fondova 60,47%.

3.3.3. Reforma platnog prometa

U reformi platnog sistema, uspostavljanjem platnog prometa na novim osnovama, Centralna banka ima cilj izgradnju sistema platnog prometa primjerenog tržišnoj ekonomiji i istovremeno zahtjev za što manje poremećaja u tokovima platnog prometa u okvirima privatnog i javnog sektora.

Centralna banka je donijela Plan aktivnosti reforme platnog sistema, koji je razmotrila i prihvatila Vlada Republike Crne Gore zbog potrebe sinhronizacije sa uspostavljanjem državnog trezora i implementacije novog poreskog zakonodavstva.

Planirane aktivnosti, utvrđeni principi i način reforme platnog prometa

zasnivaju se na izmještanju dijela platnog prometa (šalterske usluge platnog prometa i rukovanje gotovinom) iz Centralne banke u banke. Prema tim principima Centralna banka nastavlja da obavlja: međubankarski platni sistem (RTGS), procesuiranje državnih računa, centralnu distribuciju gotovog novca i sistem žiralnog transfera za račune pravnih lica.

Centralna banka je, polazeći od osnovne funkcije uspostavljanja i održavanja efikasnog platnog prometa i vršenja regulatornih i kontrolnih ovlašćenja u ovoj oblasti, obezbjedila osnovne uslove da proces reformi ne ugrozi principe sigurnosti, efikasnosti, zaštite podataka i kontinuiteta.

U cilju potpune harmonizacije reforme platnog prometa sa ostalim reformskim procesima u Republici i uz osnovni zahtjev da se bankama ne nameću rješenja, došlo je do modifikacije dva osnovna modela: da banke vrše uslugu platnog prometa kroz vlasnički transformisanu mrežu filijala platnog prometa ili da razvijaju sopstvenu mrežu.

Struktura i način obračuna cijene usluga platnog prometa će omogućiti bankama da ostvare prihode, ali i korisnicima da u tržišnoj utakmici među bankama, odaberu onu koja pruža povoljnije uslove. Cijene usluga platnog prometa, koje će vršiti Centralna banka, treba da omoguće da platni promet bude jeftiniji za krajnjeg korisnika.

Na samom početku reforme, banke su prihvatile ponuđeni koncept i kroz Komisiju za funkcionalno unapređenje sistema, sastavljenu od predstavnika Centralne banke i banaka, uključile se u proces, sa ciljem da prate i pruže podršku reformi.

Praktična operacionalizacija zadataka na reformi platnog prometa, otpočela je implementacijom "pilot projekta". Prva banka koja je preuzela usluge platnog prometa, za svoje deponente, je Euromarket banka Podgorica, koja u Ulcinju, na iznajmljenom šalteru Centralne banke, obavlja poslove preventivne kontrole, unosa podataka i poslove likvidature, blagajne i trezora. Sve banke koje su dobile dozvolu za rad od Centralne banke, pokazale su interes da preuzmu poslove platnog prometa, a pripreme za izmještanje šalterskih usluga obavljene su i za Crnogorsku komercijalnu banku, koja će u Baru, na svom šalteru, pružati usluge platnog prometa svojim deponentima.

U okviru aktivnosti na normativno-regulatornim poslovima, rađeno je na pripremi šest odluka i dva uputstva.

3.4. Ostale aktivnosti Centralne banke Crne Gore u 2001. godini

3.4.1. Pravna regulativa

Centralna banka je u skladu sa zakonskim ovlašćenjima pripremila nacрте zakona kojima se uređuju poslovi iz njene nadležnosti i donijela veći dio podzakonskih akata, za čije je donošenje ovlašćena zakonom.

Pregled podzakonskih akata koje je Centralna banka pripremila i donijela u 2001. dat je u prilogu.

3.4.2. Bankarske i finansijske operacije

3.4.2.1. Bankarske usluge budžetu

Centralna banka je u obavljanju funkcije fiskalnog agenta organa i organizacija Republike sa ministrom finansija kao zakonom ovlašćenim licem, zaključila Ugovor o obavljanju bankarskih poslova i usluga u vezi sa sprovođenjem odluka o državnom dugu.

Ugovorene aktivnosti odnose se na:

- Otvaranje Glavnog državnog računa i pripreme za gašenje ostalih računa budžeta
- Davanje preporuka oko finansiranja budžetskog deficita
- Aktivnosti u vezi emisije državnih zapisa

U 2001. godini obavljeno je pet aukcija državnih zapisa. Treba napomenuti, da je ovo poslije dužeg vremena prvi promet državnih zapisa.

Aukcija	Datum
I	04.09.2001.
II	02.10.2001.
III	30.10.2001.
IV	27.11.2001.
V	26.12.2001.

Tabela 2

**Aukcije državnih
zapisa**

Aukcija	I aukcija	II aukcija	III aukcija	IV aukcija	V aukcija
Iznos emisije	2,556	3,579	3,579	3,579	3,579
Ponudeni iznos	3,364	2,669	3,093	4,714	4,049
Iznos kupljenih zapisa	2,556	2,669	3,093	3,579	3,579
Procenat prodaje	100	74.57	86.43	100	100
	I aukcija	II aukcija	III aukcija	IV aukcija	V aukcija
Minimalna stopa	4.20%	6.00%	6.00%	6.00%	6.00%
Maksimalna stopa	8.00%	8.95%	8.50%	8.95%	8.95%
Prosječna stopa	6.50%	6.89%	6.83%	7.31%	7.14%
	I aukcija	II aukcija	III aukcija	IV aukcija	V aukcija
Banke	4	3	2	4	4
Preduzeća	3	3	3	2	2
	I aukcija	II aukcija	III aukcija	IV aukcija	V aukcija
Privatni kapital	39%	21%	17%	28%	28%
Državni kapital	61%	79%	83%	72%	72%

Tabela 3

Rezultati aukcije državnih zapisa

Kupci državnih zapisa su prilikom aukcija nudili prinodne stope koje su se kretale u rasponu od 4,20% do 8,95%. Na održanim aukcijama registrovano je veće učešće kupaca sa većinskim državnim kapitalom, pri čemu su kupci državnih zapisa bile uglavnom banke, ali i preduzeća.

3.4.2.2 Upravljanje deviznim rezervama

U cilju realizacije Programa konverzije DEM u EUR i upravljanja deviznim rezervama, ostvarena je saradnja sa komercijalnim bankama u Njemačkoj, Švajcarskoj, Italiji, Velikoj Britaniji i SAD, i vršeni su plasmani u cilju ostvarivanja što većih prihoda.

3.4.3. Aktivnosti vezane za upravljanje javnim dugom

U sklopu aktivnosti fiskalnog agenta Centralna banka pruža i usluge budžetu u vezi sa sprovođenjem odluka vezanih za javni dug.

U realizaciji ove funkcije, Centralna Banka je sa Narodnom bankom Jugoslavije, radila na usaglašavanju podataka o stanju alocirano i nealociranog duga¹⁰, jer je osnovna baza podataka o nealociranom dugu kod NBJ. Komunikacija sa NBJ je bila otežana, ali su uz posredovanje međunarodnih organizacija dobijeni osnovni podaci o dugu.

10) Alocirani dug je dug kod kojeg su poznati krajnji korisnici, a nealocirani je dug po kreditima korištenim na nivou bivše SFRJ.

Osnovne kategorije spoljnog duga Crne Gore:

1. Međunarodne finansijske organizacije (Svjetska banka, Evropska investiciona banka)
2. Pariski klub
3. Londonski klub
4. Ostalo

U 2001. su završeni pregovori sa Evropskom investicionom bankom, Svjetskom bankom i Pariskim klubom na multilateralnom nivou, a započeti sa Londonskim klubom.

3.4.3.1. Svjetska banka

Pregovori sa Svjetskom bankom oko uslova konsolidacionog zajma održani su 1. i 2. novembra 2001. godine u Washingtonu. Svrha pregovora je bila da se 22 zajma Svjetske banke, data Crnoj Gori konsoliduju u novi zajam / zajmove u cilju reprogramiranja. Centralna banka je duže vrijeme radila na raščišćavanju dugova i pripremi platforme za pregovore za Svjetskom bankom. Postignuti su slijedeći uslovi:

1. Period otplate zajma je 30 godina. Grace period je 3 godine. Kamata i rata se plaćaju šestomjesečno.
2. Valuta zajma je EUR.
3. Ukupna obaveza Crne Gore prema Svjetskoj banci na dan 30.10.2001. iznosi 242.433.099,00 USA \$. U ovo su uključena sva potraživanja: dospjela glavnica, zakašnjele obaveze, kamate, provizije kao i dio glavnice koji tek dopijeva. Konačan iznos biće utvrđen na dan potpisivanja zajma. Na dan potpisivanja zajma biće izvršeno konvertovanje valuta različitih zajmova u valutu konsolidacionog zajma. Zajam je strukturiran u 3 podzajma u cilju balansiranja fiskalnog opterećenja.
4. Kamatna stopa se formira na osnovu LIBOR stope.

3.4.3.2 Pariski klub

U okviru Pariskog kluba Crna Gora ima dugove kod 9 zemalja: Austrije, Francuske, Njemačke, Italije, Holandije, Švedske, Švajcarske, Velike Britanije i SAD. Postoji i dug Crne Gore prema Rusiji. Tokom 2001. godine su sređivani osnovni podaci o stanju duga prema ovim zemljama.

U 2001 su završeni pregovori na multilateralnom nivou na kojima su definisani uslovi pod kojima će se odvijati pregovori na bilateralnom nivou (planirani za 2002.).

Pregovori na multilateralnom nivou sa predstavnicima Pariskog kluba su održani u Parizu polovinom novembra 2001, a postignuti su slijedeći uslovi:

1. "Cut off date" 20 decembra 2001. godine, svi zajmovi i krediti do ovog datuma ulaze u osnovicu za otpis i refinansiranje
2. Osnovica za otpis i refinansiranje – srednjeročni i dugoročni krediti zaključeni prije cut off date.
3. Grace period 6 godina.
4. Period otplate 22 godine.
5. Postepeno otplaćivanje glavnice, koje će biti precizirano na bilateralnom nivou.
6. Otpis u dvije faze:
 - a. Prva faza – otpis u iznosu od 51%, po potpisivanju novog sporazuma sa MMF.
 - b. Druga faza – otpis u iznosu od 15%, po isteku sporazuma sa MMF
7. Kapitalizacija kamata
 - a. do marta 2002. godine – 100% - pripisuju se dugu i ulazi u osnovicu za otpis, a biće otplaćivane u 14 jednakih rata počevši od septembra 2004. godine do marta 2011. godine.
 - b. poslije prvog otpisa – 60% kamate se kapitalizuje i plaćaće se od septembra 2007. godine do marta 2014. godine.
 - c. 40% kamate će se otplaćivati tokom grace perioda.
8. Tretman kratkoročnih kredita – reprogram na 8 godina uz 4 godine grace perioda.
9. Kamatna stopa – tržišna kamatna stopa (LIBOR) koja će biti definisana na bilateralnim pregovorima, a zaokružuje se na najbližu 1/16 procenta.

Pregovori na bilateralnom nivou su planirani za 2002. godinu.

3.4.4. Program aktivnosti na konverziji DEM u EUR

Savjet Centralne banke je u avgustu 2001. godine usvojio Program aktivnosti na konverziji DEM u EUR. Programom su definisani osnovni principi i rokovi

za obavljanje procesa konverzije, kao i aktivnosti koje treba preduzeti. Centralna banka je sa pripremnim aktivnostima za konverziju počela u septembru 2001. godine i to :

- preporukama Vladi Republike Crne Gore oko dvojnog iskazivanja cijena;
- uspostavljanju komunikacije sa bankama u inostranstvu preko kojih će se obavljati razmjena;
- tehničkim pripremama i razrađivanjem logistike procesa vezano za rad trezora i šaltera, dopreme i distribucije novca;
- prilagodavanjem informacionog sistema i definisanja novih softverskih rješenja za dvovalutni sistem i euro;
- uspostavljanjem operativnih procedura i uputstava bankama vezano za konverziju;
- organizivanjem programa obuke za zaposlene u Centralnoj banci, bankama i drugim organizacijama koje rade sa gotovinom;
- pripremom javne kampanje u cilju upoznavanja javnosti sa novom valutom i pravovremenog pružanja svih neophodnih informacija;

3.4.5. Razvojkadrova

U 2001. godini u Centralnoj banci je dat poseban značaj zapošljavanju mladih ljudi sa visokom stručnom spremom i znanjem stranog jezika, te njihovom stručnom usavršavanju kroz organizovanje različitih vidova obuke: putem kurseva, seminara, studijskih putovanja i sl. u cilju njihovog osposobljavanja za uspješno obavljanje poslova na koje su raspoređeni. U toku prošle godine, radni odnos je zasnovalo 21 lice sa visokom stručnom spremom.

Prilikom prijema u radni odnos sproveden je postupak selekcije kandidata, koji se odvijao u više faza, od strane komisije obučene za odabir kadrova.

U 2001. godini imenovana su lica sa posebnim ovlašćenjima i odgovornostima i rukovodioci organizacionih djelova.

U okviru programa stručnog usavršavanja zaposlenih u Centralnoj banci, u toku 2001. godine organizovani su kursevi osnovnog informatičkog obrazovanja i kursevi engleskog jezika.

Zaposleni u Centralnoj banci su pohađali više kurseva u organizaciji MMF, a organizovano je više programa obuke i seminara sa tematikama iz raznih

oblasti neophodnih za rad Centralne banke u saradnji sa US AID i centralnim i poslovnim banakama iz inostranstva.

Rezultat ovih programa obuke je podizanje nivoa stručnosti zaposlenih i priprema za pohađanje kurseva višeg nivoa.

3.4.6. Odnosi sa javnošću

Kao nova institucija, koja tek stvara sliku o sebi i ugrađuje je u imidž reformisane Crne Gore, Centralna banka je dobila značajno mjesto u medijima kako u Crnoj Gori, tako i izvan nje.

Komunikacija sa javnošću je vršena na više načina:

- nastupanjem u različitim regionalnim i lokalnim medijima - televizija, radio, štampa, stručni časopisi;
- organizovanjem konferencija za štampu na aktuelne teme;
- učestvovanjem na stručnim tribinama;
- davanjem komentara i izjava na zahtjev novinara;
- izradom biltena, mjesečnih, tromjesečnih i godišnjeg izvještaja i
- izradom informativnih brošura i drugog promotivnog materijala.

Bitan doprinos imidžu Centralne banke dala je informativno edukativna kampanja na uvođenju eura u sklopu koje je otvorena izložba novca na Cetinju, 24. decembra 2001. godine. Izrada informativnog biltena za obavještanje radnika Centralne banke i njegovo postavljanje na internet prezentaciju, izrada brošura, bilbordi sa porukama Centralne banke, poster, su takođe dali doprinos medijskoj prezentaciji Centralne banke.

U toku 2001. godine radilo se i na pripremi potpune internet prezentacije Centralne banke.

Pored istupanja u medijima, odnosi sa javnošću podrazumijevaju i edukaciju javnosti o poslovima koje obavlja Centralna banka, pa se u tom cilju, u skladu sa strategijom odnosa sa javnošću pripremaju programi edukacije građana kroz medije i obrazovne institucije, radi približavanja poslovanja Centralne banke.

3.4.7. Odnosi sa međunarodnim finansijskim organizacijama

Centralna banka je u toku 2001.godine uspostavila i održavala odnose sa međunarodnim finansijskim i drugim organizacijama. U sklopu eksternih ograničenja za obavljanje funkcija Centralne banke, već je istaknuto da je ova komunikacija išla posredno, preko federalnog nivoa.

U sklopu Stand by aranžmana MMF je izvršio tri revizije o ispunjavanju uslova aranžmana, pri čemu je i Centralna banka dala doprinos u ispunjavanju postavljenih uslova. MMF-u su prezentirani makroekonomski podaci, monetarni računi i nacrti bilansa Centralne banke, po standardima međunarodne finansijske statistike. Predstavnici MMF-a su takođe redovno pratili i aktivnosti Centralne banke vezane za reformu bankarskog sektora.

Centralna banka je saradivala sa Svjetskom bankom po pitanju konsolidacionog zajma i po pitanju definisanja uslova i mehanizama struktuiranja novih zajmova i odabira namjena za nove zajmove.

U cilju realizovanja makroekonomske pomoći Evropske unije redovno se podnose izvjestaji EU oko stepena postignute reforme bankarskog sektora i prezentiraju osnovni makroekonomski pokazatelji.

Održano je više sastanaka sa predstavnicima Evropske banke za obnovu i razvoj prilikom njihovih posjeta Crnoj Gori u cilju struktuiranja programa pomoći i definisanja aranžmana.

Uspostavljen je kontakt sa Evropskom Centralnom Bankom, kada je prezentiran i program aktivnosti na uvođenju eura.